

eudaimonia

Revija za pravnu, političku i
socijalnu teoriju i filozofiju

Vol. 7 No. 1 • 2023.

Izdavač

IVR **S**RBIJA

Srpsko udruženje za pravnu
i socijalnu filozofiju

PRIMENA ČLANA 4. EVROPSKE KONVENCIJE U PRAKSI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA – IZMEĐU PRINUDNOG RADA I TRGOVINE LJUDIMA

Anđelija Todić

Strane: 123–149

Andelija Todić*

PRIMENA ČLANA 4. EVROPSKE KONVENCIJE U PRAKSI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA – IZMEĐU PRINUDNOG RADA I TRGOVINE LJUDIMA

Evropska unija je slučaj stotine Vijetnamaca pristiglih u Srbiju da bi radili u kineskoj fabrici „Linglong” prepoznala kao prinudni rad i potencijalnu trgovinu ljudima sa ciljem radne eksploatacije. Slučaj i pomenuto evropsko viđenje otvaraju šire pitanje. Kako kvalifikovati tu situaciju – kao prinudni rad, trgovinu ljudima ili prinudni rad i trgovinu ljudima? Odgovarajući na to pitanje, autorka uočava jasnu protivrečnost u shvatanjima odnosa prinudnog rada i trgovine ljudima u instrumentima Međunarodne organizacije rada, s jedne strane, i u instrumentima Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope i Evropske unije, s druge strane. Metodom konceptualne analize, autorka pokušava da utvrdi gde je (i da li uopšte postoji) granica između ta dva pojma, te zaključuje da suština pitanja nije u čemu su njihove razlike nego kada ih treba razlikovati, ističući posebno rezon Evropskog suda za ljudska prava da umesto sporova o kvalifikaciji pojmova prioritet bude potreba da se zaštite žrtve kršenja člana 4. Evropske konvencije.

Ključne reči: Linglong, prinudni rad, trgovina ljudima, radna eksploatacija, član 4. Evropske konvencije

1. BEZNAĐE NEVIDILJIVIH

Trgovina ljudima je poslednjih godina postala jedna od naj-profitabilnijih pojava na međunarodnoj sceni koja je, ipak, po visini ostvarenog profita iza trgovine drogom i oružjem (Petrović 2012, 67). Podaci Kancelarije Ujedinjenih nacija za pitanja droge i organizovanog kriminala (UNODC) iz Globalnog izveštaja o trgovini ljudima za 2020. godinu ilustruju da u centralnoj i jugoistočnoj Evropi vrbovanje jedne

* Studentkinja doktorskih akademskih studija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, andjelijatodic@gmail.com.

žrtve trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije trgovcima donosi profit jednak prodaji između 80 i 100 grama metamfetamina ili prodaji jednog običnog pištolja na ilegalnom tržištu vatrenim oružjem. Suprotno popularnom mišljenju, Fajngold ukazuje na to da mnoge organizacije i autori smatraju da je radna eksploatacija daleko rasprostranjenija od seksualne, čemu u prilog govori i činjenica da je tržište rada mnogo šire od tržišta seksualne industrije (Feingold 2009, 28). O tom mišljenju, pak, ne postoji međunarodni konsenzus.¹

Poslednja istraživanja Međunarodne organizacije rada (MOR) o prinudnom radu objavljena su 2014. godine i svedoče o tome da je oko 21 milion ljudi širom sveta izložen prinudnom radu te da se na taj način generiše oko 150 milijardi dolara profita godišnje.² Rad može biti iznuđen i postupcima države i delovanjem privatnih lica. Swebston (Swebston 2014, 3) smatra da iznuda rada od privatnih aktera može biti olakšana činjenjem ili nečinjenjem države. Pojedina preduzeća (bez obzira na veličinu) koja posluju u radno intenzivnim i neuređenim sektorima ili sektorima u kojima je inspekcija rada otežana ili nemoguća, poput poljoprivrede, građevinarstva i rada u domaćinstvima, povećavaju svoj profit eksploatacijom nezaštićene radne snage. To je opasan razvoj situacije koji uzrokuje snažno slabljenje radničkih prava u pogledu plata, dužine radnog vremena i uslova i, s druge strane, narastanje zloupotrebljivačke uloge posrednika koji kontroliše ne samo pristup radu nego i pružanje smeštaja i prevoza do radnog mesta, za šta naplaćuje nerealne troškove (Rizvo, Mujanović 2014, 48–49).

I Republika Srbija se suočila sa tim problemom. U izveštajima domaćih organizacija civilnog društva (OCD) otkrivena je priča o više stotina radnika poreklom iz Vijetnama koji su na proleće 2021. godine pristigli u našu državu u potrazi za boljim životom. Angažovani su da rade u kineskoj fabrici automobilskih guma „Linglong”, po osnovu ugovora o radu sačinjenih na engleskom jeziku, koji većina Vijetnamačaca ne poznaje.³

¹ Jedan izveštaj Evropske komisije o registrovanim žrtvama trgovine ljudima u zemljama članicama Evropske unije (EU) kao najzastupljeniji oblik iskorišćavanja navodi seksualni (videti Knežević, Božić, Nikač 2017).

² Gledajući geografsku rasprostranjenost, prinudni rad je najzastupljeniji u Aziji i Pacifiku. Taj deo sveta obuhvata $\frac{3}{4}$ ukupnog broja žrtava prinudnog rada, a zanimljivo je da je svega 10% tih žrtava seksualno eksploatisano (videti Belsler, de Cock, Mehran 2005).

³ Videti Zahtev za hitnu reakciju nadležnih institucija u slučaju potencijalne trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije radnika iz Vijetnama, Nевladina organizacija ASTRA.

Civilno društvo je u tom slučaju prepoznalo mnoge indikatore trgovine ljudima i ukazalo na njih u svojim izveštajima. Kada su stigli u Srbiju, radnici su smešteni u barake nadomak Zrenjanina, a pasoše su predali „na čuvanje” kompaniji koja ih je angažovala. Bez ličnih dokumenata, u stranoj zemlji čiji jezik ne poznaju, zatekli su se, ocenjuje OCD, u izuzetno neuslovnom grupnom smeštaju koji ne ispunjava osnovne higijenske i sanitarne standarde, bez grejanja i dovoljno pijaće vode, bez pristupa adekvatnoj ishrani i toploj odeći i obući. Uslovi obavljanja rada procenjeni su kao nebezbedni; radi se preko 200 sati mesečno, a kazne za svaki vid „nediscipline” su „drakonske”. Osim pretnji i zastrašivanja od poslodavca, odredbe ugovora o radu su takve da radnici koji to žele ne mogu da prekinu sa obavljanjem rada i vrata se svojim kućama. Naime, iako su im ugovori zaključeni na period od 12 meseci, na njima nije naznačen datum početka obavljanja rada, a sadrže i odredbu da će u slučaju prekida obavljanja posla pre isteka roka od 12 meseci radnici sami morati da snose troškove povratka u Vijetnam. Čak i kada bi im finansijska sredstva to dozvolila, jasno je da je povratak neizvodljiv, imajući u vidu činjenicu da radnici nisu u posedu svojih ličnih dokumenata. Pokušaji da uspostave kontakt sa najbližom vijetnamskom ambasadom u Mađarskoj takođe su bili bezuspešni.⁴

Nekoliko nedelja nakon što je šira javnost upoznata sa ovim slučajem (krajem prethodne godine), reagovao je i zaštitnik građana Republike Srbije (koji obavlja i poslove Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture) koji je obišao radnike, razgovarao sa njima i podstakao proces izmeštanja većine radnika u funkcionalnije zgrade. Istakao je i da se pasoši radnika čuvaju u upravnoj zgradi zbog toga što se najbliže predstavništvo Vijetnama kome bi mogli da se obrate u slučaju da izgube lična dokumenta nalazi u Rumuniji, te da radnici pasoše uzimaju na revers. Ipak, po ličnom mišljenju ombudsmana, elemenata potencijalne trgovine ljudima nije bilo. Govoreći o neuslovnosti smeštaja kao indikatoru trgovine ljudima, ombudsman je zauzeo stav da je reč o spekulaciji koja nema utemeljenje u dokazima te da dalje bavljenje slučajem treba prepustiti nadležnom tužilaštvu.

Razumljivo je zašto je slučaj, koji je u nekim medijima nazivan i slučajem „Beznađe nevidljivih” i o kojem su domaće OCD i ombudsman imali pretežno oprečne stavove, privukao pažnju i Evropske unije (posebno imajući u vidu status Srbije kao zemlje kandidata za članstvo

⁴ Videti Izveštaj – Uslovi života i rada vijetnamskih radnika na gradilištu fabrike Linglong, Nevladina organizacija ASTRA.

u EU). U decembru prošle godine Evropski parlament je usvojio Rezoluciju o ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava u Srbiji, u kojoj se, između ostalog, izražava velika zabrinutost zbog navodnog prinudnog rada, kršenja ljudskih prava i potencijalne trgovine ljudima sa ciljem radne eksploatacije.⁵

Slučaj „Linglong” i citirano evropsko viđenje otvaraju jedno znatno šire pitanje. Kako bismo kvalifikovali tu i njoj slične situacije – kao prinudni rad, trgovinu ljudima ili prinudni rad i trgovinu ljudima? Da bismo odgovorili na to pitanje, razmotrićemo najpre relevantni pravni okvir, kako međunarodni i regionalni, tako i zakonodavna rešenja pojedinih zemalja. Zatim ćemo u trećem poglavlju predstaviti član 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji zabranjuje ropstvo, ropски položaj, prinudni ili obavezni rad. Prikazaćemo, potom, kako Evropski sud za ljudska prava u svojoj praksi primenjuje taj član; i to tako što ćemo analizirati tri grupe slučajeva: one koji se tiču ropskog položaja i prinudnog rada, one koji se tiču prinudnog rada i trgovine ljudima sa ciljem seksualne eksploatacije i one koji se tiču prinudnog rada i trgovine ljudima sa ciljem radne eksploatacije. Zatim ćemo se u četvrtom poglavlju osvrnuti na stavove doktrine o tom pitanju, da bismo, konačno, u zaključku ovog rada pokušali da utvrdimo gde je (i da li uopšte postoji) granica između prinudnog rada i trgovine ljudima.

2. PRINUDNI RAD I/ILI TRGOVINA LJUDIMA – ŠTA KAŽU MEĐUNARODNI, REGIONALNI I NACIONALNI INSTRUMENTI?

2.1. Od ropstva i svetskih ratova

U Konvenciji o ropstvu, koju je Društvo naroda donelo davne 1926. godine, ropstvo se definiše kao „status ili stanje osobe nad kojom se vrše bilo koja ili sva ovlašćenja koja pripadaju pravu svojine”.⁶ Države ugovornice tog dokumenta saglasile su se da preduzmu sve neophodne mere da spreče da se obavezni ili prinudni rad razvije u stanja koja nalikuju ropstvu.

⁵ European Parliament Resolution of 16 December 2021 on forced labour in the Linglong factory and environmental protests in Serbia (2021/3020(RSP)).

⁶ Slavery Convention or the Convention to Suppress the Slave Trade and Slavery, League of Nations, Treaty Series, vol. 60, 25 September 1926, Art. 5.

Nakon Konvencije o ropstvu, Društvo naroda je zahtevalo od MOR-a da donese Konvenciju o prinudnom radu, sa idejom da ona bude zasnovana na premisi da je prinudni ili obavezni rad u doba kolonijalizma mogući prethodnik ropstva, iako različit od njega (Swepston 2014, 6). Konvencija o prinudnom radu MOR-a br. 29 iz 1930. godine najstariji je međunarodni instrument koji sadrži i danas aktuelnu definiciju prinudnog ili obaveznog rada, definišući ga kao „sav rad ili službu koje jedna osoba obavlja pod pretnjom bilo kakve kazne i za koje se rečena osoba nije prijavila dobrovoljno”.⁷

Iz Konvencije o ropstvu može se zaključiti da se prinudni ili obavezni rad smatraju manje ozbiljnim fenomenima, lakšim oblicima ropstva, zato što, ukoliko se ne preduzmu neophodne mere, oni mogu prerasti u ropstvo. Konvencija o prinudnom radu, pak, prinudni ili obavezni rad u kolonijalizmu vidi kao moguće prethodnike ropstva. Dakle, početkom prošlog veka prinudni ili obavezni rad su tumačeni kao pojave koje mogu prerasti u ropstvo, koje se gradacijski smatralo najtežim stanjem kršenja ljudskih prava u tom lancu.

Konvencijom MOR-a o ukidanju prinudnog rada br. 105 iz 1957. godine nije redefinisao koncept prinudnog rada, ali je to veoma specifičan instrument kojim je, umesto opšte zabrane, zabranjena upotreba prinudnog ili obaveznog rada u neke posebne svrhe.⁸

Konvencija o suzbijanju trgovine ljudima i eksploatacije prostitucije drugih iz 1949. godine referiše o trgovini ljudima kao „pripadajućem zlu” fenomenu prostitucije.⁹ U to vreme trgovina ljudima se u teoriji i praksi još uvek nije na adekvatan način razdvajala od prostitucije.

⁷ Forced Labour Convention (Convention No. 29), International Labour Organisation, 28 June 1930, Art. 2.

Definicija prinudnog rada iz 1930. godine ne odlikava debate koje su vođene pri izradi Konvencije, a ticala su se situacija u kojima radnik dobrovoljno pristane na ugovor o radu da bi se kasnije ispostavilo da su priroda i uslovi posla drugačiji i da je radnik zapravo bio obmanut od poslodavca. I pored neusvojenih sugestija da se u definiciju prinudnog rada uključi i stanje kad radnik ne može dobrovoljno da se povuče sa nekog posla, koncept prinudnog rada se, ipak, mora tumačiti u svetlu savremenog sociološkog i istorijskog konteksta jer glavni akter eksploatacije, kao što smo u uvodu istakli, više nije država nego su to privatni subjekti. Videti Ollus 2015.

⁸ Abolition of Forced Labour Convention (Convention No. 105), International Labour Organisation, 25 June 1957.

⁹ Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, United Nations, Treaty Series, vol. 96, 2. December 1949.

Neizostavno je u svakoj priči o instrumentima međunarodnog prava ljudskih prava osvrnuti se i na tzv. Međunarodnu povelju o pravima, odnosno na Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija iz 1948. godine (Deklaracija UN), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP) i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (MPESKP), oba iz 1966. godine. Deklaracija UN zabranjuje prinudni rad formulacijom da se niko ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti te da su ropstvo i trgovina robljem zabranjeni u svim oblicima.¹⁰ MPGPP sadrži gotovo identičnu formulaciju i propisuje: „Niko se ne sme držati u ropstvu; ropstvo i trgovina robljem su zabranjeni u svakom obliku. Niko se ne može držati u potčinjenosti.”¹¹ S druge strane, odredbama MPESKP garantuje se pravo na rad i zabranjuju radna eksploatacija i prinudni rad.¹²

Deset godina pre tih međunarodnih paktova, Ujedinjene nacije su donele i Dopunsku konvenciju o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu. Tom konvencijom države ugovornice su se obavezale da preduzmu sve izvodljive i neophodne zakonodavne i druge mere da iskorene dužničko ropstvo, kmetstvo, različite oblike prinudnog braka i eksploataciju i prinudni rad osoba mlađih od osamnaest godina.¹³ Uočavamo da se kao objekat zaštite u slučaju prinudnog rada javljaju samo deca, što znači da je garantovana zaštita žrtava, ipak, bila samo parcijalna. Ujedinjene nacije su 1990. godine usvojile i Konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, kojom se zabranjuju ropstvo ili položaj sličan ropstvu i prinudni ili obavezni rad.¹⁴

Instrumenti UN, i pored eksplicitnih zabrana ropstva, prinudnog rada i trgovine ljudima, čini se, nisu u većoj meri doprineli razgraničenju tih pojmova.

¹⁰ Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 10 December 1948, Art. 4.

¹¹ International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations, Treaty Series, vol.993, 16 December 1966, Art. 8

¹² International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, United Nations, Treaty Series, vol.993, 16 December 1966, Art. 6.

¹³ Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, United Nations, Treaty Series, vol. 266, 7 September 1956.

¹⁴ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, United Nations, Treaty Series, vol. 2200, 18 December 1990, Art. 11. Uočavamo da je reč o istoj zabrani kao u članu 4. EKLJP. Zanimljivo je da Republika Srbija nije ratifikovala Konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

2.2. Do Palerma i Saveta Evrope

Pred sam početak novog milenijuma, krajem 2000. godine, u gradu Palermu u Italiji postavljeni su temelji novom shvatanju trgovine ljudima, koje je brzo postalo i opšteprihvaćeno. Doneta je Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, kao globalni odgovor na globalni problem. Krivična dela su prešla granice, pa su i zakoni morali da učine isto to. Neprijatelji razvoja ljudskih prava su iskoristili plodove globalizacije u svrhe eksploatacije, pa su i branitelji ljudskih prava morali da upotrebe ista oružja, ali u svrhe borbe protiv organizovanog kriminala, korupcije i trgovine ljudskim bićima.¹⁵ Do te prekretnice, međunarodna zajednica se fenomenom trgovine ljudima uglavnom bavila u kontekstu prostitucije i iregularnih migracija (Foor 2010, 87).

Uz Konvenciju UN o transnacionalnom organizovanom kriminalu doneta su i tri dopunska protokola, a za nas je najvažniji Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, poznatiji kao Palermo protokol.¹⁶ Taj protokol sadrži revolucionarnu definiciju trgovine ljudskim bićima i određuje je kao vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica (*radnja*), pretnjom silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem (*sredstvo*), sa ciljem eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, sluzenje ili uklanjanje organa (*svrha*). Definicija trgovine ljudima u Palermo protokolu obuhvata, dakle, tri elementa: radnju, sredstvo i svrhu, i propisuje minimalni standard koji ne sprečava države da usvoje strože definicije.

Kada je reč o upotrebi sile ili prinude pri definisanju trgovine ljudima sa ciljem prinudnog rada, jasno je da je kontekst u kome se ovde govori o prinudnom radu dosta drugačiji od onog iz MOR-ovih konvencija iz 1930. i 1957. godine. Palermo protokol posmatra prinudni rad kao posledicu trgovine ljudima, pojavu koja se odvija u okvi-

¹⁵ Convention against Transnational Organized Crime, United Nations, Treaty Series, vol. 2225, 15 November 2000. Citiran je pasus iz Uvoda (Foreward).

¹⁶ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, United Nations, Treaty Series, vol. 2237, 15 November 2000.

rima pretnje od transnacionalnog organizovanog kriminala i zaštite granica od tih kriminalnih aktivnosti i iregularnih migracija. S druge strane, Komitet eksperata MOR-a je 2007. godine razmatrao prinudni rad onako kako je definisan konvencijama iz 1930. i 1957. godine, u kontekstu globalnog fenomena trgovine ljudima, i zaključio da su trgovina ljudima i posledična eksploatacija žrtava trgovine ljudima podređeni prinudnom radu (Ollus 2015, 235).

Pet godina nakon Palermo protokola, 2005. godine, Savet Evrope, vodeća međunarodna organizacija u oblasti zaštite ljudskih prava koja okuplja evropske države, doneo je Konvenciju o borbi protiv trgovine ljudima.¹⁷ U toj konvenciji se trgovina ljudima definiše na isti način kao u Palermo protokolu. Stavlja se veliki akcenat na zaštitu žrtava trgovine ljudima i propisuje obaveza država da sarađuju sa relevantnim akterima kako bi žrtve bile identifikovane i kako bi im se, po potrebi, izdala boravišna dozvola. Takođe, ukoliko nadležni organi imaju opravdan razlog za sumnju da je neko lice bilo žrtva trgovine ljudima, to lice ne može biti udaljeno sa teritorije države u kojoj boravi dok se ne okonča postupak identifikacije žrtava. Bitna je i odredba da se po prijavi tog krivičnog dela dalji postupak odvija u skladu sa unutrašnjim pravom članice u kojoj je krivično delo izvršeno.¹⁸ Prema toj konvenciji, trgovina ljudskim bićima može da postoji čak i u slučajevima kada je granica pređena legalno, a prisustvo na nacionalnoj teritoriji je zakonito.¹⁹ Za razliku od pomenutih međunarodnih instrumenta, uočljivo je da se u Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ne definiše prinudni rad.

Osim Saveta Evrope, ne možemo zanemariti legislativnu aktivnost koju na tu temu ima EU. Pre svega, u Povelji o osnovnim pravima EU, u članu 5, naslovljenom „Zabrana ropstva i prinudnog rada”, eksplicitno se zabranjuju ropstvo, ropски položaj, prinudni ili obavezni rad, kao i trgovina ljudima.²⁰ Takođe, EU je usvojila i nekoliko važnih direktiva u toj oblasti. Najvažnija je Direktiva 2011/36/EU u kojoj se trgovina ljudima definiše kao vrbovanje, prevoz, prevođenje, skrivanje ili primanje osoba, uključujući razmenu ili prenos kontrole nad tim osobama, upotrebom pretnje, sile ili nekog drugog oblika prisile, otmicom,

¹⁷ Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Council of Europe, 16 May 2005, Art. 10.

¹⁸ *Ibid.*, Art. 15.

¹⁹ *Ibid.*, Art. 12.

²⁰ Charter of Fundamental Rights of the European Union, European Union, Official Journal of the European Union, C83, vol. 53, 18 December 2000.

obmanom, prevarom, zloupotrebom vlasti ili položaja bespomoćnosti, davanjem ili primanjem plaćanja ili koristi da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, a u svrhu eksploatacije. Pod eksploatacijom se podrazumevaju najmanje eksploatacija prostitucije drugih ili drugi oblici seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, uključujući prosjačenje, ropstvo ili prakse slične ropstvu, služenje ili eksploataciju sa ciljem vršenja krivičnih dela ili uklanjanje organa.²¹ Interesantno je to što se pominje prinudno prosjačenje koje se shvata kao oblik prinudnog rada ili prinudnih usluga, i to onako kako su ti pojmovi određeni u Konvenciji MOR-a br. 29 iz 1930. godine. Prema Direktivi, eksploatacija prosjačenja i korišćenje eksploatisane osobe u svrhe prosjačenja predstavlja trgovinu ljudima samo ako postoje i svi elementi prinudnog rada ili prinudne službe. Iz toga možemo zaključiti da je prosjačenje podvedeno pod širi okvir prinudnog rada, a on pod još širi okvir trgovine ljudima.

Dakle, jasna je protivrečnost u shvatanjima odnosa prinudnog rada i trgovine ljudima u instrumentima MOR-a, s jedne strane, i instrumentima UN, Saveta Evrope i EU, s druge strane. Dok MOR shvata trgovinu ljudima kao posledicu prinudnog rada, UN vidi prinudni rad kao posledicu trgovine ljudima. Za MOR, prinudni rad je širi pojam pod čije se okvire podvodi trgovina ljudima, a za UN, Savet Evrope i EU eksploatacija u vidu prinudnog rada jedna je od mogućih *svrha* trgovine ljudima, dok je *svrha* sama po sebi, pak, jedan od tri obavezna elementa fenomena trgovine ljudima.

2.3. Nacionalna rešenja – domaća i uporedna

Republika Srbija je zemlja porekla, tranzita i destinacije žrtava trgovine ljudima. Izveštaji domaćih OCD pokazuju da je u poslednjih petnaest godina primetan trend porasta interne, odnosno unutargranične trgovine ljudima. Dakle, među identifikovanim žrtvama preovlađuju domaće državljanke i državljani. Ipak, od kulminacije izbegličke krize 2015. godine drastično je porastao broj migranata, tražilaca azila i izbeglica na teritoriji naše zemlje. Uprkos oscilacijama na godišnjem nivou, istraživanja pokazuju da je najveći broj tražilaca azila u Srbiji poreklom iz Avganistana, Iraka i Sirije. Statistički gledano, broj muškaraca daleko premašuje broj žena, i to od 2,5 do 5 puta više muš-

²¹ Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA, Art. 2.

karaca nego žena (Perišić 2019, 47). Zbog ranjivog položaja u kome se te kategorije lica nalaze, one su neretko izložene i raznim vrstama eksploatacije.²²

Najvišim pravnim aktom u Republici Srbiji, Ustavom, članom 26, zabranjuju se ropstvo, položaj sličan ropstvu, svaki oblik trgovine ljudima i prinudni rad. Pod prinudnim radom u Ustavu se smatra seksualno ili ekonomsko iskorišćavanje lica koje je u nepovoljnom položaju. Ustav naše zemlje je specifičan u odnosu na pomenute međunarodne i regionalne instrumente po tome što u odredbi koja se odnosi na zabranu ropstva, položaja sličnog ropstvu i prinudnog rada eksplicitno pominje i trgovinu ljudima. Takav pristup se može, doduše, uočiti i u Povelji o osnovnim pravima EU.

Krivični zakonik Republike Srbije u članu sa simboličnim izgledom rednog broja 388 (tri para okova, od kojih je prvi otključan) inkriminiše trgovinu ljudima. Definicija je gotovo identična sa onom iz Palermo protokola, uz nekoliko sitnih, ali bitnih razlika. Naš Krivični zakonik kao *sredstvo* pominje i zadržavanje ličnih isprava. Zanimljivo je, u tom kontekstu, i Bejlsovo (*Kevin Bales*) citiranje jednog brazilskog istraživača koji tvrdi da onog momenta kad se osobi oduzmu lična dokumenta „radnik je mrtav kao građanin, a rob je rođen” (Logan, Walker, Hunt 2009, 6). Kada je reč o elementu *svrhe*, određenje u Krivičnom zakoniku je ponovo šire od spiska iz Palermo protokola. Tako se u Krivičnom zakoniku kao ciljevi navode vršenje krivičnih dela, prosjačenje (koje se navodi i u Direktivi 2011/36/EU), upotreba u pornografske svrhe i korišćenje u oružanim sukobima. Vrlo je interesantno da se u Krivičnom zakoniku naše zemlje uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa navodi kao jedan od ciljeva vršenja tog krivičnog dela, odnosno, tumačeno u skladu sa Palermo protokolom, ropški položaj se posmatra kao element *svrhe* u krivičnom delu trgovine ljudima. To bi značilo da naš zakonodavac trgovinu ljudima vidi kao širi pojam od ropskog položaja.

Mijalković (2007, 103), analizirajući zakonska rešenja pojedinih (uglavnom susednih) zemalja, zaključuje da u većini država danas postoji posebno krivično delo trgovina ljudima (npr. član 186. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine), što ističe kao bitan pomak u odnosu na raniji period kada je pomenuto delo bilo sadržano u više drugih,

²² Sudska praksa za 2019. godinu je, nažalost, zabeležila i slučaj krivičnog dela silovanja izvršenog prema maloletnom migrantu bez pratnje. Videti presudu 1K-45/19 Višeg suda u Sremskoj Mitrovici.

posebnih krivičnih dela, poput prostitucije, podvođenja, zasnivanja ropskog odnosa i slično (npr. Kazneni zakon Republike Hrvatske je nekada sankcionisao krivično delo trgovina ljudima i ropstvo). Mijalković zapaža da su neke zemlje potpuno preuzele određenje iz Palermo protokola (npr. član 418a. Krivičnog zakona Makedonije), druge su ga modifikovale, a neke su se samo delimično usaglasile s Protokolom. Dalje, Mijalković uočava da je *svrha* radnje izvršenja krivičnog dela trgovina ljudima dugo vremena bila samo seksualna eksploatacija (npr. Krivični zakonik Republike Srpske je ranije sankcionisao samo trgovinu ljudima radi vršenja prostitucije), dok danas neki pozitivnopravni propisi, osim opšteg krivičnog dela trgovina ljudima, eksplicitno inkriminišu i druge vidove eksploatacije (npr. krivično delo „trgovanje dijelovima ljudskog tijela i ljudskim zamecima” iz člana 107. Kaznenog zakona Hrvatske). Zatim, u nekim zemljama je krivično delo trgovina ljudima sankcionisano Krivičnim zakonom (npr. član 192. Krivičnog zakona Mađarske), u nekim je inkriminisano drugim zakonima (npr. Zakonom o strancima u Belgiji), dok se neke zemlje mogu pohvaliti i posebnim zakonima koji se odnose isključivo na trgovinu ljudima i zaštitu žrtava trgovine ljudima (npr. Zakon za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Americi).

3. IZMEĐU PRINUDNOG RADA I TRGOVINE LJUDIMA – PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

3.1. O članu 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima

Evropski sud za ljudska prava tumači Evropsku konvenciju o ljudskim pravima zajedno sa Konvencijom Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, u harmoniji sa instrumentima za borbu protiv ropstva i trgovine ljudima UN i instrumentima MOR-a, kako bi obuhvatio širok spektar svih oblika ropstva modernog doba.

Član 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima glasi:

1. Niko se ne sme držati u ropstvu ili ropskom položaju.
2. Ni od koga se ne može zahtevati da obavlja prinudni ili obavezni rad.
3. Za svrhe ovog člana izraz „prinudni ili obavezni rad” ne obuhvata:

- a) rad uobičajen u sklopu lišenja slobode određenog u skladu sa odredbama člana 5. ove konvencije ili tokom uslovnog otpusta;
- b) službu vojne prirode ili, u zemljama u kojima se priznaje prigovor savesti, službu koja se zahteva umesto odsluženja vojne obaveze;
- c) rad koji se iziskuje u slučaju kakve krize ili nesreće koja preči opstanku ili dobrobiti zajednice;
- d) rad ili službu koji čine sastavni deo uobičajenih građanskih dužnosti.

Iako ropstvo i ropški položaj nisu definisani Konvencijom, Evropski sud za ljudska prava u svojim odlukama o njima referiše u svetlu značenja iz Konvencije o ropstvu iz 1926. godine (*Siliadin protiv Francuske*, st. 122)²³ i Dopunske konvencije o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu iz 1956. godine (*C. N. i V. protiv Francuske*, stav 90).²⁴

Evropski sud ropški položaj smatra za naročiti oblik ropstva, koji se od njega razlikuje manje u karakteru, a više u stepenu. Iako predstavlja stanje ili položaj i čini „ozbiljan oblik uskraćivanja slobode”²⁵, ne sadrži karakteristične crte vlasništva kao ropstvo. Dakle, ropški položaj se shvata kao položaj u kome osoba mora živeti i raditi na imovini druge osobe i obavljati izvesne delatnosti za nju (bilo plaćeno ili neplaćeno), ali bez mogućnosti da svoje stanje promeni (*C. N. i V. protiv Francuske*, stav 90).

Takođe, u članu 4. se zabranjuje prinudni rad ili obavezni rad, ali se pritom ne definišu. Slično kao i sa ropstvom i ropškim položajem, prilikom određenja prinudnog ili obaveznog rada autori Evropske konvencije imali su u vidu određenja iz drugih međunarodnih instrumenata, konkretno Konvencije MOR-a br. 29 iz 1930. godine (*Van der Mussele protiv Belgije*, stav 32).²⁶

²³ *Siliadin v. France*, European Court of Human Rights, application no. 73316/01, judgment from 26 October 2005.

²⁴ *C. N. and V. v. France*, European Court of Human Rights, application no. 67724/09, judgment from 11 January 2013.

²⁵ *Van Droogenbroeck v. Belgium*, European Court of Human Rights, application no. 7906/77, judgment from 24 June 1982, par. 58.

²⁶ *Van der Mussele v. Belgium*, European Court of Human Rights, application no. 8919/80, judgment from 23 November 1983.

Kada je, pak, reč o služenju, ono nije eksplicitno pomenuto u članu 4, ali je u pomenutom slučaju *Van der Mussele protiv Belgije* iz 1983. godine Evropski sud za ljudska prava zaključio da rečima „prinudni rad” koje su korišćene u članu 4. Evropske konvencije treba dati široko značenje koje obuhvata i koncept prinudne službe.

3.2. Strazburške odluke u slučajevima koji se tiču člana 4: ropski položaj i prinudni rad

Evropski sud je 2005. godine odlučivao u slučaju *Siliadin protiv Francuske* koji se tiče maloletne devojke Siliadin koja je iz Toga pristigla u Francusku sa obećanjem da će se tu školovati, a umesto toga završila je kao posluha u jednom privatnom domaćinstvu u Parizu. Pasoš joj je oduzet i nekoliko godina je radila po 15 sati dnevno, bez naknade i prava na slobodne dane. Ona se u predstavci Sudu pozvala na povredu člana 4. i na to da je držana u kućnom ropstvu. Osam godina kasnije Sud je doneo odluku i u slučaju *C. N. i V. protiv Francuske* koji se ticao dve sestre, maloletne siročadi iz države Burundi, koje su bez ikakve nadoknade obavljale kućne poslove u domaćinstvu svojih rođaka u Francuskoj.

U odlučivanju u ta dva slučaja Sud je zauzeo gotovo identičan pristup. Primenjujući Konvenciju o ropstvu, u slučaju *Siliadin protiv Francuske* utvrdio je da se nije radilo o ropstvu jer nad Siliadin „nije stvarno vršeno pravo pravnog vlasništva čime bi ona bila svedena na status objekta”. Ali je utvrđeno da je Siliadin držana u ropskom položaju i da je bila žrtva prinudnog rada. Ropski položaj je ovde shvaćen ne samo kao obaveza obavljanja usluga za drugog nego i kao obaveza da „sluga” živi na tuđem imanju bez mogućnosti da to svoje stanje promeni. Kada je reč o utvrđenom postojanju prinudnog rada, osvrtanjem na Konvenciju MOR-a br. 29, za Sud je bilo značajno da je, iako nije postojala pretnja kaznom u klasičnom smislu, podnositeljka predstavke bila adolescentkinja koja je nezakonito boravila na stranoj teritoriji, u strahu od hapšenja, bez sredstava da živi bilo gde drugde izvan domaćinstva u kome je radila, što je sve zajedno njen položaj činilo dovoljno ranjivim da bi se uslov pretnje kaznom mogao smatrati ispunjenim.

U slučaju *C. N. i V. protiv Francuske*, kod starije sestre Sud je našao, pre svega, povredu člana 4. jer je ona bila žrtva prinudnog ili obaveznog rada koji je obavljala pod pretnjom kazne povratka u Burundi. Osim toga, našao je i da je starija sestra bila držana u ropskom

položaju jer je osećala da je njena situacija nepromenljiva i da je malo verovatno da će se promeniti. Ključ za razlikovanje ropskog položaja i prinudnog rada bio je osećaj žrtve da joj je stanje trajno i da je slabo verovatno da će se promeniti.

Kulen (Cullen 2006, 591–592) smatra da se Sud u slučaju *Siliadin protiv Francuske* držao standardnog razlikovanja između ropstva i prinudnog rada, a da je ropški položaj iskoristio kao novi koncept kojim se označava stanje koje se ne može kvalifikovati ni kao ropstvo ni kao prinudni rad. U presudi *C. N. i V. protiv Francuske* se, pak, ropški položaj posmatra kao specifičan oblik prinudnog ili obaveznog rada, odnosno „teži oblik” prinudnog ili obaveznog rada.

Presudom u slučaju *Siliadin protiv Francuske* utvrđeno je da Krivični zakonik koji je u to vreme bio na snazi u Francuskoj nije bio dovoljna zaštita za Silijadin jer nije inkriminisao ropstvo i ropški položaj, te je to prva presuda u kojoj je ustanovljena pozitivna obaveza za jednu državu da promeni svoje zakonodavstvo kako bi ono efikasnije štutilo potencijalne žrtve. I u slučaju *C. N. i V. protiv Francuske* Sud je došao do identičnog zaključka, te je ispunjenje te pozitivne obaveze iznova naloženo Francuskoj. Sud je u potonjem slučaju našao i da kad je reč o mlađoj sestri nije došlo do povrede člana 4.

Dok se u prethodna dva slučaja mogu izvući paralele i u činjeničnom stanju i, u velikoj meri, u odluci i rezonu Suda o odnosu ropskog položaja i prinudnog rada, drugačija je presuda u slučaju *C. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* iz 2012. godine. Podnositeljka predstave je bila punoletna žena iz Ugande koja se žalila da je u kući u kojoj je radila kao negovateljica u Ujedinjenom Kraljevstvu bila izložena ponašanju koje konstituiše povredu člana 4. Sud je presudio da je član 4. povređen, ali nije ulazio u određenje položaja žrtve gde *C. N.* kao ropskog položaja. Za utvrđenje povrede zabrane ropstva i prinudnog ili obaveznog rada Sudu je bilo dovoljno da ustanovi da je Ujedinjeno Kraljevstvo prekršilo svoju pozitivnu obavezu da sprovede efikasnu istragu u situaciji gde su državni organi imali opravdan osnov za sumnju da se gđa *C. N.* nalazi u položaju koji nalikuje ropskom.²⁷ Nemogućnost sprovođenja efikasne istrage proizašla je iz neadekvatnog britanskog krivičnog zakonodavstva, koje u tom trenutku nije prepoznavalo kao posebna krivična dela ropstvo, ropški položaj i prinudni ili obavezni rad. Inkriminisana dela, poput trgovine ljudima,

²⁷ *C.N. v. the United Kingdom*, European Court of Human Rights, application no. 4239/08, judgment from 13 November 2012, para. 72–73.

otmice, teške telesne povrede, napada, ucene, uznemiravanja itd., gđi C. N. nisu mogla pružiti adekvatnu zaštitu. Dakle, u obrazloženju Suda se navodi da je usled prekršenih pozitivnih obaveza države došlo do povrede člana 4. Značajno je da je Sud istakao da je služenje u domaćinstvu posebno krivično delo, koje se razlikuje od trgovine ljudima i podrazumeva kompleksan set dinamike, koji uključuje i otvorene, ali i suptilnije oblike prinude.

3.3. Strazburške odluke u slučajevima koji se tiču člana 4: prinudni rad i trgovina ljudima sa ciljem seksualne eksploatacije

Otac mlade devojke Oksane Rantseve iz Rusije podneo je predstavku Evropskom sudu za ljudska prava povodom slučaja koji se ticao smrti njegove ćerke koja je nastupila na Kipru. Gđica Rantsev je na teritoriju Kipra ušla iz Rusije, koristeći tzv. umetničku vizu i verujući da će raditi kao igračica u kabareu. Umesto toga, završila je u kandžama seksualne eksploatacije. Iako je kiparska policija posumnjala u kakvom se položaju nalazi gđica Rantsev, nije preduzela nikakve mere da joj se kao potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima pruži pomoć nego je prepuštena na milost i nemilost svom eksploatatoru. Poginula je iskačući kroz prozor stana u koji ju je smestio njen trgovac.²⁸ Sud je u slučaju *Rantsev protiv Kipra i Rusije* bio stava da su ropstvo i trgovina ljudima slični fenomeni kada se nad nekom osobom vrše prava koja su odraz vlasničkih prava te da trgovci ljudima tretiraju ljudska bića kao robu koja se kupuje i prodaje te izlaže prinudnom radu. Dakle, Sud ovde rezonuje da je prinudni rad posledica trgovine ljudima. Još jedan izuzetno bitan rezon Suda u tom „slučaju-presedanu” jeste da trgovina ljudima ulazi u okvire člana 4, odnosno zabrane ropstva i prinudnog ili obaveznog rada. Povreda člana 4. je ustanovljena u kontekstu prekršene pozitivne obaveze Kipra da uspostavi adekvatan pravni i administrativni okvir za suzbijanje trgovine ljudima i da preduzme operativne mere (odnosno obavezu sprovođenja istrage) da se gđica Rantsev zaštiti od trgovine ljudima, uprkos postojanju okolnosti koje su ukazivale na opravdanu sumnju da je ona žrtva trgovine ljudima. Član 4. je takođe bio povređen i (ne)postupanjem Rusije koja nije preduzela neophodne mere da utvrdi okolnosti regrutovanja gđice Rantsev.

²⁸ *Rantsev v. Cyprus and Russia*, European Court of Human Rights, application no. 25965/04, judgment from 7 January 2010.

Sa tim slučajem-presedanom upoređićemo dva slična slučaja u kojima su žrtve bile izložene seksualnoj eksploataciji.

Slučaj *L. E. protiv Grčke* iz 2016. godine ticao se žene iz Nigerije koja se pod prinudom bavila prostitucijom u Grčkoj, a zvanično joj je priznat status žrtve trgovine ljudima sa ciljem seksualne eksploatacije. Tu uočavamo prvu (rekli bismo, pozitivnu) razliku od odnosu na slučaj Rantsev. Ipak, za dobijanje tog statusa L. E. je morala da čeka devet meseci od prijavljivanja slučaja.²⁹ Sud je ustanovio povredu člana 4, odnosno zabrane prinudnog ili obaveznog rada, pozivajući se na prekršenu pozitivnu obavezu Grčke da sprovede efikasnu istragu. Identična pozitivna obaveza (ali bliskog Kipra) prekršena je i u slučaju gđice Rantsev. Utvrđeno je da je istraga u slučaju gđice L. E. bila vođena manjkavo, a i da je prekršena obaveza koja se tiče procesnih garancija s obzirom na kašnjenja u postupku i nepoštovanje prava na suđenje u razumnom roku, te su ovde ujedno nađene i povrede prava na pravično suđenje i prava na pravni lek. U slučaju L. E. Sud je ponovio princip ustanovljen u slučaju Rantsev – da trgovina ljudima (sa ciljem seksualne eksploatacije) spada u domašaj člana 4. Evropske konvencije kojim se zabranjuje prinudni ili obavezni rad.

Drugi slučaj je iz novije sudske prakse i našeg komšijskog okruženja – *S. M. protiv Hrvatske* iz 2020. godine. Gđa S. M. iz Hrvatske žalila se na policijski tretman nakon što je prijavila da je žrtva trgovine ljudima i prinudne prostitucije. Pozicija gđe S. M. je bila naročito teška s obzirom na činjenicu da je osoba koja ju je eksploatisala bio policijski službenik, dok je ona od desete godine boravila po domovima socijalne zaštite i poverovala je svom zlostavljaču da će joj pružiti pomoć.³⁰ Lako je uočiti sličnosti u ranjivom položaju gđice Rantsev i gđe S. M. Sud je smatrao da je član 4. primenjiv na slučaj *S. M. protiv Hrvatske* jer su postojale bitne karakteristike trgovine ljudima i prinudne prostitucije poput zloupotrebe nečijeg ranjivog položaja, prinude, obmane i prijema. Sud je i ovde našao povredu člana 4, odnosno zabrane prinudnog rada, jer hrvatske vlasti nisu preduzele neophodne mere da istraže slučaj potencijalne prinudne prostitucije. I po treći put vidimo ponovljeni obrazac pronalaženja povrede pozitivne obaveze države da sprovede efikasnu istragu u slučajevima u kojima postoje okolnosti koje opravdano ukazuju na situaciju trgovine ljudima.

²⁹ *L. E. v. Greece*, European Court of Human Rights, application no. 71545/12, judgment from 21 January 2016.

³⁰ *S. M. v. Croatia*, European Court of Human Rights, application no. 60561/14, judgment from 3 December 2018.

3.4. Strazburške odluke u slučajevima koji se tiču člana 4: prinudni rad i trgovina ljudima sa ciljem radne eksploatacije

Ovu priču ćemo otvoriti slučajem u kome nije pronađena povreda člana 4. *J. i drugi protiv Austrije* je slučaj presuđen 2017. godine u kome je Evropski sud za ljudska prava razmatrao predstavku tri radnice sa Filipina koje su tvrdile da su u odnosu na njih prekršeni stavovi 2. i 3. člana 4. Evropske konvencije. Dakle, pozivale su se na povredu zabrane ropstva i ropskog položaja i zabranu prinudnog ili obaveznog rada, i to konkretno na povredu pozitivne obaveze Austrije da sprovede efikasnu istragu u slučaju u kojem je postojala opravdana sumnja da je reč o ponašanju koje može konstituisati povredu člana 4. Navele su da su im poslodavci (poreklom iz Ujedinjenih Arapskih Emirata) za koje su obavljale rad, tokom tranzitnog boravka od nekoliko dana u Austriji, oduzeli pasoše, primorali ih da rade veliki broj sati bez isplate dogovorenih naknada, zaključavali u hotelske sobe, ograničavali komunikaciju te podvrgavali verbalnom, a nekada i fizičkom nasilju.³¹ Podnositeljke su istakle da je trebalo da austrijske vlasti, kada su postale svesne situacije koja se odvijala u Beču, istraže i eksploataciju pretrpljenu pre ulaska na austrijsku teritoriju, odnosno u Dubaiju, koja se ogledala u regrutovanju, obmani i transportu sa Filipina u UAE, kao i eksploataciji koja se tamo desila. Domaći sudovi su zaključili da Austrija nema univerzalnu nadležnost da razmatra to pitanje jer je reč o postupanju stranih državljana na stranoj teritoriji i da su raniji pokušaji uspostavljanja međunarodne pravne saradnje sa UAE bili bezuspešni. Prilikom donošenja odluke Evropski sud je referisao i na međunarodne i regionalne instrumente i ponovio već citirane pozitivne obaveze koje države imaju u pogledu člana 4. Evropske konvencije. Sud je zaključio da je Austrija poštovala svoju pozitivnu obavezu identifikacije i pružanja podrške podnosiocima predstavke kao žrtvama trgovine ljudima i pozitivnu obavezu sprovođenja adekvatne istrage te nije pronađena povreda člana 4. Taj slučaj Sud je okarakterisao kao trgovinu ljudima, a ne kao prinudni rad, rezonujući da dva do tri dana, koliko su podnositeljke bile izložene opisanom ponašanju u Beču, nisu bila dovoljna da bi se moglo govoriti o prinudnom radu. Moguće je da je takav stav Suda bio zasnovan i na merama koje je Austrija preduzela kako bi pomogla žrtvama (finansiranje neprofitnih organizacija

³¹ *J. and Others v. Austria*, European Court of Human Rights, application no. 58216/12, judgment from 17 April 2017.

koje su pomogle žrtvama, angažovanje specijalno obučениh istražitelja za ispitivanje osnovanosti navoda da je reč o trgovini ljudima, odobravanje podnositeljicama predstavke posebnih boravišnih i radnih dozvola itd.).

Iste godine Evropski sud je odlučivao i u slučaju *Chowdury i drugi protiv Grčke*.³² Četrdeset dva državljana Bangladeša regrutovana su za rad u Grčkoj na farmama jagoda, bez radnih dozvola. Poslodavci im nisu isplaćivali naknade, a bili su primorani da obavljaju rad u izuzetno teškim uslovima i pod nadzorom naoružanih čuvara. Evropski sud je ovde ustanovio povredu člana 4. u smislu povrede zabrane prinudnog ili obaveznog rada, konstatujući da Grčka nije zaštitila radnike. Naročito je bitno što je Sud taj slučaj okarakterisao kao trgovinu ljudima i prinudni rad i precizirao da je eksploatacija putem rada jedan od aspekata fenomena trgovine ljudima. Za razliku od prethodnog slučaja, ovde su pronađene povrede pozitivnih obaveza države da uspostavi pravni i regulatorni okvir koji sprečava trgovinu ljudima i eksploataciju njihovog rada te štiti žrtve, kao i obaveze države da sprovede efikasnu istragu i kazni lica odgovorna za trgovinu ljudima.

Dakle, dok je u slučaju *J. i drugi protiv Austrije* Evropski sud vrlo rigorozno postupao, dajući gotovo nerazumno veliki značaj vremenskom trajanju eksploatacije, iste te godine u slučaju *Chowdury i drugi protiv Grčke* čitamo presudu koja naglašava težinu eksploatacije prinudnog rada koji podvodi pod okvire šireg pojma trgovine ljudima (tako dajući argument u prilog tvrdnji da Savet Evrope podržava shvatanje Ujedinjenih nacija o prinudnom radu kao posledici trgovine ljudima).

Zaključićemo paletu strazburških odluka jednim od novijih slučajeva koje je Sud razmatrao, a to je *V. C. L. i A. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* iz 2021. godine.³³ U tom slučaju su dva maloletna vijetnamska radnika, otkrivena da obavljaju baštovanske poslove u fabrici kanabisa u Ujedinjenom Kraljevstvu, optužena za krivična dela koja se tiču droga, a potom su se, postupajući po savetu svog zastupnika, i izjasnili kao krivi, bez prethodne procene situacije koja je ukazivala na trgovinu ljudima. Nakon osuđujućih presuda, nadležne britanske institucije su shvatile da su ta dva lica bila žrtve trgovine ljudima. U predstavci Evropskom sudu, nakon iscrpljivanja domaćih pravnih lekova, oni su se žalili na povredu člana 4. Evropske konvencije. Sud je

³² *Chowdury and others v. Austria*, European Court of Human Rights, application no. 21884/15, judgment from 30 March 2017.

³³ *V. C. L. and A. N. v. the United Kingdom*, European Court of Human Rights, application no. 77587/12 and 74603/12, judgment from 5 July 2021.

ispitivao da li je krivičnim gonjenjem žrtava odnosno potencijalnih žrtava trgovine ljudima povređen član 4. Pozivajući se na slučaj *S. M. protiv Hrvatske*, ponovio je da trgovina ljudima spada u domašaj člana 4, te da u skladu sa principom usvojenim u slučaju *Rantsev* nije neophodno kvalifikovati položaj u kome su se našli podnosioci predstavke kao ropstvo, ropski položaj, prinudni ili obavezni rad. Sud je, stoga, zaključio da je Ujedinjeno Kraljevstvo prekršilo svoju pozitivnu obavezu predviđenu članom 4. da preduzme operativne mere da zaštiti maloletne podnosiocima predstavke. Dakle, i u tom vrlo svežem slučaju Evropski sud je pokazao da mu je za pronalaženje povrede člana 4. dovoljno da se utvrdi da su prekršene pozitivne obaveze država, bez detaljnijeg ulaženja u pitanje razgraničenja konceptata prinudnog rada i trgovine ljudima.

Specifičnost slučaja *V. C. L. i A. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* je u činjenici da, iako su zatečeni u okolnostima koje su ukazivale na postojanje trgovine ljudima, podnosioci predstavke su krivično gonjeni i zatim osuđeni, a drugostepeni britanski sud tu odluku nije preinačio ni nakon što je žrtvama garantovan zvanični status. Ta presuda je značajna i kao prva u kojoj je Evropski sud odlučio da žrtve trgovine ljudima ne mogu biti krivično odgovorne za dela koja počine kao posledice eksploatacije, što je jedna od bitnijih pobeda izvojevanih za žrtve trgovine ljudima u 2021. godini.

4. PRINUDNI RAD I TRGOVINA LJUDIMA U TEORIJI I PRAKSI – SPECIFIČNI ILI OBUHVATAJUĆI POJMOVI?

Evropska konvencija o ljudskim pravima u članu 4. zabranjuje ropstvo, ropski položaj i prinudni ili obavezni rad. Ostavljajući za trenutak po strani fenomen trgovine ljudima, ukažimo na to da je u teoriji otvoreno pitanje razlikovanja stavova 1. i 2. člana 4. Evropske konvencije, odnosno pitanje veze između ropstva i ropskog položaja, s jedne strane, i prinudnog i obaveznog rada, s druge strane. Morman (Moerman 2010, 109) postavlja pitanje da li su ropstvo i ropski položaj gradacijski ozbiljniji fenomeni od prinudnog i obaveznog rada. Ili je ropstvo najozbiljnija povreda člana 4, a obavezni rad „najblaža“?

Ključna razlika između ta dva stava navodi se u samoj Evropskoj konvenciji, u članu 15, koji se tiče odstupanja u vanrednim okolno-

stima, odnosno ograničenja ljudskih prava. Naime, u članu 15. jasno se kaže da odstupanja od člana 4. stava 1, odnosno zabrane držanja lica u ropstvu ili ropском položaju, nisu dopuštena, ni u vanrednim okolnostima (rat ili druga javna opasnost koja pretpostavlja opstanku nacije). Za razliku od zabrane ropstva i ropског položaja koja ima karakter apsolutnog prava, zabrana prinudnog ili obaveznog rada nema karakter apsolutnog prava te podleže ograničenjima u slučajevima iz člana 15. stav 1. Evropske konvencije

I Morman smatra da dominira stav da „ropstvo i ropски položaj” i „prinudni ili obavezni rad” ne mogu biti posmatrani kao ekvivalentni pojmovi, te ističe da je to mišljenje izraženo još u slučaju *W., X., Y. i Z. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* iz 1997. godine i zapaža da ga podržavaju i poznati pravni pisci Džejkobs (Jacobs) i Vajt (White). Oni analiziraju formulaciju stava 1. člana 4. „Niko se ne sme držati u ropstvu ili ropском položaju” kao da ukazuje na pitanje statusa, a stav 2. član 4. „Ni od koga se ne može zahtevati da obavlja prinudni ili obavezni rad” formulisan je tako kao da je njegov cilj zaštita ljudi koji se nalaze na slobodi, a isključuje „rad uobičajen u sklopu lišenja slobode”.

Analizirani slučajevi *Siliadin protiv Francuske* i *C. N. i V. protiv Francuske* pokazuju da je Evropski sud pronašao da su žrtve bile ujedno i u situaciji ropског položaja i u situaciji prinudnog ili obaveznog rada, ali da su ti pojmovi, ipak, različito shvaćeni. Tako, Sud ropски položaj povezuje sa osećajem žrtve da se nalazi u nepromenljivoj situaciji, a prinudni rad sa radom koji se obavlja pod pretnjom kazne.

Član 4. Evropske konvencije ne sadrži zabranu trgovine ljudima. Međutim, ta konvencija, koja je doneta davne 1950. godine, posmatra se kao živi instrument i tumači u skladu sa današnjim uslovima.³⁴ Konvencija živi u praksi Evropskog suda za ljudska prava. Počev od slučaja *Rantsev protiv Kipra i Rusije* koji je presuđen 2010. godine, Sud zauzima stav da trgovina ljudima, shvaćena u kontekstu Palermo protokola UN i Konvencije za borbu protiv trgovine ljudima Saveta Evrope, spada u okvire člana 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Autorica Vladislava Stojanova (Stoyanova 2012, 172) zapaža da ukoliko trgovina ljudima spada pod član 4, to znači da on ne obuhvata

³⁴ Genijalnost Evropske konvencije je upravo u evolutivnom tumačenju – ona je zaista živ i dinamičan instrument. Pokazala je sposobnost da evoluiru u svetlu društvenog i tehnološkog razvoja. Konvencija je dokazala da je sposobna da raste sa društvom. Jedan od najpoznatijih principa sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava je doktrina „živog instrumenta”. Ta doktrina izražava princip da se Konvencija tumači „u skladu sa današnjim uslovima”, da se razvija kroz tumačenja Suda.

samo ropstvo, ropski položaj i prinudni i obavezni rad nego i „eksploataciju”, koja je element svrhe u trgovini ljudima. Naravno, da bi trgovina ljudima postojala, osim „eksploatacije” kao *svrhe*, moraju da postoje i određene *radnje* i *sredstva*. Time je, smatra Stojanova, materijalni obuhvat člana 4. proširen i na eksploataciju. Ipak, to znači da članom 4. neće biti pokrivena svaka eksploatacija nego samo ona koja se odnosi na radnje vrbovanja, prevoženja, prebacivanja, skrivanja i primanja lica putem sredstava prinude ili obmane. Stojanova dalje otvara pitanje zašto bi eksploatacija shvaćena kao element *svrhe* trgovine ljudima bila prioritizovana u odnosu na bilo koju drugu vrstu eksploatacije. U kontekstu koji Stojanova ovako postavlja, osvrnućemo se ponovo na shvatanje MOR-a da je trgovina ljudima samo podskup eksploatacije rada. Stojanova ističe da je to shvatanje veoma usko i da ne odražava činjenicu da je trgovina ljudima težak oblik radne eksploatacije koji se značajno razlikuje od drugih oblika eksploatacije u vidu malih zarada ili blažih formi psiholoških pretnji poput prestanka radnog odnosa ili zabrane budućeg zaposlenja (videti Foor 2010, 94).

Iz analiziranih slučajeva, Morman izvlači zaključak da je jasno da Sud u Strazburu, odlučujući o povredi člana 4, nije smatrao da je neophodno kvalifikovati da li postupanje na koje se podnosilac predstavke žali predstavlja „ropstvo”, „ropski položaj” ili „prinudni i obavezni rad”. Štaviše, u obrazloženju utvrđenih povreda člana 4. Sud se uglavnom pozivao na prekršene pozitivne obaveze država da uspostave pravni i administrativni okvir koji potencijalnim i prepoznatim žrtvama pruža adekvatnu zaštitu, kao i obaveze sprovođenja efikasne istrage u situacijama u kojima postoji opravdana sumnja da se lice nalazi u okolnostima koje konstituišu povredu člana 4. Takav rezon smo videli u presudama *C. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, *L. E. protiv Grčke*, *S. M. protiv Hrvatske*, *Chowdury i drugi protiv Grčke* i *V. C. L. i A. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.

Bliže analizirajući uticaj povređenih pozitivnih obaveza države na kvalifikaciju stanja na koje su se podnosioci predstavki žalili, zaključujemo sledeće. Najpre, u slučaju *J. i drugi protiv Austrije*, u kojem nisu pronađene povrede pozitivnih obaveza država, nije pronađena ni povreda člana 4, te nije bilo reči ni o daljoj kvalifikaciji ponašanja na koje su se podnosioci žalili. U slučajevima *Siliadin protiv Francuske* i *C. N. i V. protiv Francuske* Sud je pronašao da su žrtve bile ujedno i u situaciji ropskog položaja i u situaciji prinudnog ili obaveznog rada, ali su ti pojmovi različito shvaćeni. Tako, Sud ropski položaj povezuje sa

osećajem žrtve da se nalazi u nepromenljivoj situaciji, a prinudni rad sa radom koji se obavlja pod pretnjom kazne. U oba slučaja povređena je pozitivna obaveza države da uspostavi odgovarajući pravni i administrativni okvir koji bi adekvatno štutio žrtve. U slučajevima *C. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, *L. E. protiv Grčke*, *S. M. protiv Hrvatske* i *V. C. L. i A. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* Sud je utvrdio da su države prekršile pozitivnu obavezu sprovođenja adekvatne istrage, odnosno obavezu preduzimanja operativnih mera, što je bilo dovoljno i da pronađe povredu člana 4, ne ulazeći u određene položaje u kome su se našli podnosioci predstavljeni. U slučajevima *Rantsev protiv Kipra* i *Rusije* i *Chowdury i drugi protiv Grčke* Sud je utvrdio da su države prekršile obavezu uspostavljanja pravnog i administrativnog (regulatornog) okvira, kao i obavezu efikasnog sprovođenja istrage, odnosno preduzimanja operativnih mera. U revolucionarnom slučaju *Rantsev* opisano ponašanje je kvalifikovano kao trgovina ljudima, te je zaključeno da ona spada u okvire člana 4. Slučaj *Chowdury i drugi protiv Grčke* Sud je okarakterisao kao trgovinu ljudima i prinudni rad i precizirao da je eksploatacija putem rada jedan od aspekata fenomena trgovine ljudima.

Sa tumačenjem Natalije Olus (Natalia Ollus 2015, 238) mogli bismo se saglasiti. Naime, ona smatra da su trgovina ljudima i prinudni rad blisko povezani fenomeni koji se delimično i preklapaju, ali ne obuhvataju jedan drugi. Činjenica je da su sredstva kojima se osoba dovodi u situaciju da bude žrtva trgovine ljudima (pretnja, sila, obmana, zloupotreba ranjivog položaja) i sredstva kojima se iznuđuje prinudni rad pod pretnjom kazne (pretnja, prinuda, korišćenje zavisnog položaja osobe) delimično ista. Međutim, kako prinudni rad može postojati bez trgovine ljudima tako i trgovina ljudima može postojati bez prinudnog rada. U savremenoj evropskoj perspektivi, i trgovina ljudima i prinudni rad odvijaju se u kontekstu eksploatacije (uglavnom migrantskog) rada. Zbog nasilnih i eksploativnih situacija regrutovanja i zapošljavanja, najgori oblici zloupotrebe mogu ispuniti uslove da budu smatrani krivičnim delom trgovina ljudima sa ciljem prinudnog rada. Zbog toga je, smatra Olus, imperativ posmatrati trgovinu ljudima sa ciljem prinudnog rada i kao krivično delo i kao pitanje radnog prava. U tom kontekstu je zanimljivo i shvatanje Klare Skrivankove (Klara Skrivankova 2014, 4) da je dostojan rad sfera intervencije radnog prava, trgovina ljudima sfera intervencije krivičnog prava, a prinudan rad sfera mešovityh intervencija.

Iako se čini da Evropski sud za ljudska prava više naginje ka stanovištu da je prinudni rad posledica trgovine ljudima, što zapažamo i

u presudi u slučaju *Chowdury i drugi protiv Grčke* u kojoj se navodi da je eksploatacija putem rada jedan od aspekata trgovine ljudima, ipak se ne bi moglo zaključiti da je sudska praksa u tom pitanju konzistentna. To je očigledno i iz presude *J. i drugi protiv Austrije*, u kojoj je predmetno ponašanje okvalifikovano kao trgovina ljudima jer nije ispunjavalo uslov dovoljno dugog trajanja da bi bilo smatrano prinudnim radom.

5. ZAKLJUČAK

Kako piše Bejls, „Moderno ropstvo je poput nove bolesti protiv koje vakcina ne postoji... A ta se bolest širi. Rastom modernog ropstva povećava se svakoga dana i broj žrtava. Suočavamo se sa epidemijom ropstva koja je putem globalne ekonomije direktno povezana i sa životima svakoga od nas.”³⁵

Ni na početku 2023. godine slučaj *Linglong*, koji je otvorio centralno pitanje ovog rada, čini se, nije dobio svoj epilog. Naime, radnici su nastavili sa pokušajima štrajka radi isplate zaostalih zarada, civilno društvo je ostalo čvrsto na stavu da reakcija nadležnih institucija nije bila adekvatna, a pojavili su se i navodi da će većina radnika biti vraćena u Vijetnam. Iz beogradske Kancelarije visokog komesara za ljudska prava UN poručeno je da Srbija još nije izvestila Kancelariju visokog komesara za ljudska prava UN u Ženevi o navodima vijetnamskih radnika o nehumanim uslovima boravka i rada na gradilištu kineske fabrike „Linglong” u Zrenjaninu, dok su Kina i Vijetnam to uradili.

Dok moderno ropstvo i najgori vidovi eksploatacije nezaustavljivo haraju svetom, međunarodna zajednica i dalje ne postiže konsenzus o pitanju čije je shvatanje „ispravno” – shvatanje Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope i Evropske unije da je prinudni rad posledica trgovine ljudima i da se može podvesti pod pojam trgovine ljudima ili shvatanje Međunarodne organizacije rada da je trgovina ljudima posledica prinudnog rada koji kao širi pojam u sebi sadrži i fenomene eksploatacije odnosno trgovine ljudima. Na osnovu svega izloženog u ovom radu, čini se da je najlogičnije shvatiti te pojmove kao zasebne fenomene, koji, iako često duboko isprepletani, ipak mogu da postoje jedan bez drugog i da, kao takvi, zahvaljujući svojim specifičnostima, budu kvalifikovani. Ipak, to ne znači da možemo da zanemarimo shvatanje koje zastupaju neki autori da iako je nesporno bitno da države u praksi pra-

³⁵ Videti LeBaron 2016.

ve razliku između ovih pojmova kada se pozivaju na član 4. Evropske konvencije, previše oštro razlikovanje može biti prepreka zaštiti ljudskih prava u budućim slučajevima (Cullen 2006, 591–592).

Kako ističe Marja Pavilajnen (Marja Paavilainen 2015, 158–159), možda se pitanje razlikovanja prinudnog rada i trgovine ljudima ne odnosi na to u čemu su te razlike nego kada ih treba razlikovati. U nekim situacijama trgovina ljudima se posmatra kao proces, a prinudni rad je posledica situacije na radnom mestu. Ipak, zapažamo da iako neke žrtve završe u situaciji prinudnog rada kroz trgovinu ljudima, neke u taj položaj dospeju drugim kanalima. Zavisno od regulative, jasno je da se iste situacije mogu pravno tretirati drugačije. Uočili smo da, kada odlučuje u slučajevima koji se tiču člana 4, Evropski sud za ljudska prava ne nalazi da je neophodno da prethodno kvalifikuje ponašanje na koje se podnosioci predstavke žale kao na ropstvo, ropški položaj, prinudni rad, obavezni rad ili trgovinu ljudima. U svakom slučaju, bez obzira na izabrani legislativni pristup, organi svake države moraju imati jasne instrukcije kako da primene sopstveno nacionalno zakonodavstvo i kako da prepoznaju slučajeve prinudnog rada ili trgovine ljudima. Dakle, konfuzije u shvatanju koncepta prinudnog rada i trgovine ljudima moraju se razjasniti kako se ne bi ugrozili identifikacija žrtava, adekvatna istraga i procesuiranje.

O stavu koji je Evropski sud u analiziranim slučajevima zauzimao u vezi sa zaštitom žrtava mnogo se može zaključiti i iz dela koji se tiče prava na odštetu žrtava. Izuzimajući slučaj *J. i drugi protiv Austrije* u kome nije nađena povreda člana 4, u svim ostalim slučajevima Sud je garantovao pravo na naknadu sudskih i ostalih troškova. Osim u slučaju *C. N. i V. protiv Francuske*, u kome podnosioci predstavke nisu ni podneli takav zahtev, kao i u slučaju *S. M. protiv Hrvatske*, gde je zahtev za naknadu tih troškova odbijen. U svim analiziranim slučajevima u kojima je pronađena povreda člana 4. žrtavama je Sud garantovao i pravo na naknadu materijalne, odnosno nematerijalne štete. Izuzetak je slučaj *Siliadin protiv Francuske*, u kome Sud nije dosudio naknadu štete žrtvama jer takav zahtev u predstavi nije ni podnet. Od svih analiziranih slučajeva, najviši iznos naknade štete dosuđen je u slučaju *C. N. i V. protiv Francuske* i iznosi 30.000 evra.

Naposletku, citiraćemo stav koji je Evropski sud zauzeo u slučaju *S. M. protiv Hrvatske* da se nalaženjem da je postojao „prinudni ili obavezni rad”, shvaćen u kontekstu člana 4, nastoji da se pruži zaštita od svakog vida ozbiljne eksploatacije, bez obzira na to da li okolnosti

konkretnog slučaja ukazuju na postojanje trgovine ljudima, te da takvi slučajevi mogu sadržati elemente ropstva ili ropskog položaja, ali se mogu ticati i povrede nekog drugog člana Konvencije. Takav rezon Suda, dakle, umesto sporova o kvalifikaciji pojmova na prvo mesto stavlja potrebu da se zaštite žrtve potencijalnih kršenja člana 4. Evropske konvencije.

LITERATURA

Monografije i članci

1. Cullen, Holly. 3/2006. Silliadin v. France: Positive Obligations Under Article 4 of the European Convention on Human Rights. *Human Rights Law Review* 6: 585–592.
2. Foor, Brittany. 1/2010. Human Trafficking and Forced Labour: A Recommendation. *The Groove City College Journal of Law and Public Policy*: 87–98.
3. LeBaron, Genevieve. 1/2016. Slavery, Human Trafficking and Forced Labour: Implications for International Development. *The Palgrave Handbook of International Development*: 381–398.
4. Logan, T. K., Robert Walker, Gretchen Hunt. 1/2009. Understanding Human Trafficking in the United States. *Trauma, Violence & Abuse* 10: 3–30.
5. Mijalković, Saša. 1/2007. Određenje trgovine ljudima u međunarodnom i uporednom pravu. *Strani pravni život* 99: 99–114.
6. Moerman, Jochen. 1–2/2010. A Critical Analysis of the Prohibition of Slavery and Forced Labour Under Article 4 of the European Convention on Human Rights. *Inter-American and European Human Rights Journal* 3: 86–114.
7. Ollus, Natalia. 2015. Regulating Forced Labour and Combating Human Trafficking: the Relevance of Historical Definitions in a Contemporary Perspective. *Crime, Law and Social Change* 63: 221–246.
8. Paavilainen, Marja. 5/2015. Towards a Cohesive and Contextualised Response: When Is It Necessary To Distinguish Between Forced Labour, Trafficking In Persons And Slavery. *Anti Trafficking Review*: 158–161.
9. Perišić, Natalija. 1/2019. Domestic Violence against Immigrant Women in Transit – The Case of Serbia. *Temida – časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu* 22: 39–58.
10. Belser, Patrick, Michaelle de Cock, Farhad Mehran. 2005. *ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World*. Geneva: International Labour Office.

11. Petrović, Dragana. 1/2012. Nacionalna zakonodavstva u svetlu harmonizacije sa međunarodnim standardima za eliminisanje trgovine ljudima. *Strani pravni život*: 66–86.
12. Rizvo, Samir, Eldan Mujanović. 1–2/2014. Trgovina ljudima radi eksploatacije radne snage: političke dileme. *Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije* 14: 39–58.
13. Stoyanova, Vladislava. 2/2012. Dancing on Borders of Article 4: Human Trafficking and the European Court of Human Rights in Rantsev case. *Netherlands Quarterly of Human Rights* 30: 163–194.
14. Knežević, Saša, Vanda Božić, Željko Nikač. 76/2017. Globalni i regionalni aspekt pravnog i institucionalnog okvira za suzbijanje trgovine ljudima. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 56: 295–317.
15. Swepston, Lee. 2014. *Forced and Compulsory Labour in International Human Rights Law*. Working paper. Geneva: International Labour Organisation.

Internet i ostali izvori

1. Feingold, David A. 2009. Think Again: Human Trafficking. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2009/10/20/think-again-human-trafficking/>, poslednji pristup 12. aprila 2023.
2. Izveštaj: Uslovi života i rada vijetnamskih radnika na gradilištu fabrike Linglong. <https://www.astra.rs/zahtev-za-hitnu-reakciju-nadleznih-insiticija-u-slucaju-potencijalne-trgovine-ljudima-u-cilju-radne-eksploatacije-radnika-iz-vijetnama/>, poslednji pristup 12. aprila 2023.
3. Skrivankova, Klara. 2014. Forced Labour in the UK. Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/report/forced-labour-united-kingdom>, poslednji pristup 14. aprila 2023.
4. Zahtev za hitnu reakciju nadležnih institucija u slučaju potencijalne trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije radnika iz Vijetnama. <https://www.astra.rs/zahtev-za-hitnu-reakciju-nadleznih-insiticija-u-slucaju-potencijalne-trgovine-ljudima-u-cilju-radne-eksploatacije-radnika-iz-vijetnama/>, poslednji pristup 12. aprila 2023.

APPLICATION OF ARTICLE 4 OF THE EUROPEAN
CONVENTION IN THE CASE LAW OF THE
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS –
BETWEEN FORCED LABOR AND HUMAN
TRAFFICKING

Summary

The European Union perceived the case of hundreds of Vietnamese working in the Chinese factory „Linglong” in Serbia as forced labor and potential human trafficking for the purpose of labor exploitation. This case and European interpretation imply a deeper issue. How to qualify this situation – as forced labor, human trafficking or forced labor and human trafficking? Answering this question, the author observes a contradiction in the understanding of the relationship between forced labor and human trafficking in the instruments of the International Labor Organization, on one side, and the instruments of the United Nations, the Council of Europe and the European Union, on the other side. Using the method of conceptual analysis, the author tries to determine the border between these concepts (and whether it even exists), concluding the key is not in the differences between the terms, but in when it is necessary to distinguish them, emphasizing the reasoning of the European Court of Human Rights – instead of disputes about qualifications, priority should be given to protecting victims of violations of Article 4 of the European Convention.

Key words: *Linglong, forced labor, human trafficking, labor exploitation, Article 4 of the European Convention*